

Проф. др Милан Недељковић

Српска академија образовања
Београд

UDK: 371.95

ISBN 978-86-7372-131-6, 16 (2011), p.473-490

Прегледни рад

ОБРАЗОВАЊЕ ДАРОВИТИХ У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И ХОМОГЕНИЗАЦИЈЕ КУЛТУРЕ И ОБРАЗОВАЊА

Резиме: У овом раду глобализација се поима као процес настајања јединственог економског, политичког и културног простора у планетарним размерама, а културна хомогенизација као уједначавање, али и потискивање националних и локалних вредности неразвијених земаља наметањем културног обрасца најразвијенијих капиталистичких земаља. Глобализација културе и образовања мења потребе, друштвене и педагошке услове образовања и подстицања даровитих и креативних, припадника будуће елите знања и стваралаштва која ће бити у стању да се, под равноправним условима укључује у светске токове развоја, али и да успоставља уравнотежени однос између локалног и глобалног у свим областима егзистенције и еманципације човека и народа.

Кључне речи: глобализација, хомогенизација, култура, образовање, подстицање даровитих.

Глобализација је процес који води настајању *светског друштва*. Она снажно утиче на сва подручја људског и друштвеног живота и мења поредак носилаца развоја и напретка. Развој се у *друштву знања* потврђује као нешто више од економског настојања; он је поглед који обликује стварност. Прогрес се доживљава као питање опстанка, а модел напретка се стално мења баш као и пут за његово достизање.

Својим битним карактеристикама, глобализација представља контекст за образовање у целини, па и за образовање даровитих, као најперспективнијег дела ученичке популације, из чијих редова се регрутују будући носиоци знања и свеколиког стваралаштва.

Филозофија новог развоја највише полаже на развој људског фактора. То намеће питање: како образовати младе, а посебно најдаровитије међу њима, за живот у друштву у коме доминантне компетенције постају: *иницијативност, креативност, индивидуалност и иновативност*? Све се више

увиђа и све чешће указује на велике вредности и предности креативног учења, креативног знања, глобалне свести, креативног понашања и, особито, креативног мишљења.

Глобализација утиче на *одлив мозга* из неразвијених у развијене делове света. Проблеми миграције даровитих, талентованих и креативних су дугорочни и вишеслојни. Они се преламају у више различитих, али међусобно повезаних сфера од духовно-стваралачке, економско-развојне, преко технолошке и људско-хуманистичке до културно-цивилизацијске. Има неких показатеља који указују да развој информационалних и комуникационалних технологија, и познавање страних језика утиче на смањење егзодуса даровитих.

1.

Глобализација је свеобухватна друштвена промена у нашем времену. О њеној суштини, узроцима настајања, димензијама испољавања и учинцима постоје различита мишљења. Она је у исто време предмет демонизације, али и фактор уважавања. Доприноси све чвршћој интеграцији земаља и народа до које долази снижавањем трошкова пословања, развојем комуникација и рушењем баријера слободном протоку роба, капитала, знања, људи преко државних граница. Смањује осећање изолованости које је било захватило велики број неразвијених земаља и олакшава им приступ знању и технологијама. Она тим земљама не доноси очекиване користи, па не могу да успоставе „одрживи напредак“, смање сиромаштво и осигурају економску и социјалну стабилност. Међутим, одустајање од глобализације више није ни могуће ни пожељно. Све је више доказа о томе да је највећи проблем у начину управљања тим процесом (Ц. Е. Стиглиц, 2002).

Многи глобализацију доживљавају као поткопавање демократије и разарање националне културе. Од неразвијених земаља се захтева да преузму део одговорности за сопствени развој, а од најразвијенијих да реформишу институције које управљају глобализацијом.

Чињеница је да глобализација обележава „намоћнију силу која обликује живот савременог света“. Тај свет обликују: судар цивилизација, постиндустријско друштво и успон наднационалних сила. Драматичне социјалне борбе за и против глобализације „постају нов кључ за разумевање друштвених

збивања” (М. Печујлић, 2002:7). Све брже, и све дубље, економско, политичко и културно повезивање света настаје као последица: (1) техничко-информационе револуције, (2) стварања глобалног тржишта, (3) све већег утицаја „збивања са дистанце”, (4) формирања свести о повећаној самозависности, (5) успона моћних транснационалних економских сила и политичких институција и (6) распрострањања истоветних форми живота на готово целокупан простор света.

Глобализација не припада само модерном добу. Данашња њена форма успоставља се од осамдесетих година XX столећа уз велико ангажовање неолибералне елите моћи. Она обухвата широк спектар економских, политичких и културних тенденција у савременом свету. У колоквијалном говору она означава различите, па и противречне појаве, док јој се у научним расправама приступа диференцирано (СР, 2007:163). Глобализација је комплексан процес који је у тесној вези са све већом међузависношћу и убрзањем друштвених промена на светском нивоу. Расте број друштвених активности које се одвијају независно од територијалног размештаја актера. Савремени транспортни, информациони и комуникациони системи омогућавају да се робе, људи, капитал, идеје, а особито информације, брзо преносе у све крајеве света, што доводи до згушњавања простора и скраћивања времена.

Расправе о глобализацији се брзо шире на нове теме и проблеме. Да би се предупредиле појмовна и термилошка збрка, неопходно је правити разлику између глобализације и појмова као што су: интернационализација, глобалност, глобализам, регионализација, империјализација, нови светски поредак и сл., који се неретко користе као синоним за појам глобализације (В. Вулетић, 2006).

2.

Економија и технологија стварају објективне услове за „повезаност света, култура означава рађање свести о међузависности, припадности заједници света” (М. Печујлић, 2002:75). У срцу *светског друштва* налази се информатичко-електронска, медијска револуција. Њени културни производи прелазе географске границе, својим значењем преобликују локални културни простор. Глобализација високе културе започела је у XIX веку. Модерни медији утиру пут масовној

планетарној култури која незадрживо осваја сва подручја света. Савремени погледи превазилазе *провинцијални* хоризонт, формирају свест о јачању утицаја спољних и далеких сила на властити живот и будућност. Део тога представља хомогенизација стилова, укуса, забаве, одевања и хране. Глобализација мења локални фактор и замењује га космополитским. Иначе, космополитски дух има дугу и богату традицију. Он означава отвореност према свету као целини, идентитет који није обликован искључиво локалним мишљењем.

Глобализација је донела двоструко изненађење: националне културе уместо свога краја исказују снажну виталност и дуговечност, а место које је некада припадало сукобу великих идеологија, преузимају културни конфликти. Заблуда хиперглобалиста о „крају” националне културе као последице информатичко-медијске револуције резултат је неразумевања њених непресушних извора. Глобална култура је још увек млада и вештачка.

Поједини елементи културе имају дугу традицију глобализације. Настанак и развој светских религија потврдио је способност идеја и веровања да савладају огромне дистанце и да врше планетарни утицај. У томе је велику улогу имала култура владајућих класа и елите у традиционалним друштвима и светским империјама (Н. Елијас, 2001). Настанком националних држава и јачањем националних покрета, дифузија културе је битно редуцирана.

Ново доба довело је собом експанзију западне науке и западњачке идеологије, посредством идеја либерализма и социјализма (И. Валерштајн, 2005). Нов талас ширења и убрзавања културних комуникација, који је омогућен технолошким напретком, довео је до тога да је планета „испресијецана мрежама, факсом, мобилима, модемима, Интернетом” (Е. Морен, 2002:103). Енглески језик много доприноси превазилажењу лингвистичких баријера. У ширењу масовне културе, важну улогу имају мултинационалне корпорације.

Хомогенизација или мекдонализација културе није линеаран и непротивречан процес. Технолошка и комуникацијска димензија глобализације је битна за разумевање њене културне димензије. Хомогенизација културе јесте једна од првих великих тема коју је наметнула глобализација. Пораст културних контаката не води

једноставном нестанку старих образаца, већ чешће мешању старих традиција и нових пракси. За овај процес користи се појам *креолизација* (Х. Т. Ериксен, 1999).

Пренос сигнала је омогућио да садржаји који се презентују путем електронских медија буду доступни на свим тачкама планете. Међутим, исти садржаји се примају на различите начине у зависности од образовања и културног нивоа примаоца. Бернет и Кавана указују на трансформацију традиционалне музике, као једног од извора културног идентитета локалних заједница, под утицајем глобалне музичке индустрије (П. Барнет и Џ. Кавана, 2003). Значај медија, посебно електронских, у глобализацији и хомогенизацији културе не може се целовито сагледати и објаснити уколико се не узме у обзир пракса преношења великих културних догађаја уживо (Ф. Лечнер и Џ. Боли, 2006:7-15).

У процесу глобализације друштва тече и процес глобализације и хомогенизације образовања. Једна од примарних функција образовања у савременом друштву јесте да се човечанство оспособи да преузима контролу над сопственим развојем (Ф. Мајор, 1991:69). Научно-технолошка револуција променила је његов статус - од потрошње постало је саставни део модерних производних снага и фактор глобализације друштва (Љ. Митровић, 2007). Због тога „образовање мора сазнати меру својих одговорности у решавању глобалних проблема и у том склопу усавршавати свој развој” (Д. Ж. Марковић, 2004:16).

Извештај UNESCO-а *Образовање скривена ризница (1996)* именује три супротности које утичу на образовање: супротност између *локалног* и *глобалног*; супротност између *универзалног* и *индивидуалног*; и супротност између *традиције* и *савремености*.

Глобализација и хомогенизација образовања не треба да води разарању образовних система националних држава, већ њиховом осавремењавању и прожимању. Образовање спаја два захтева: очување, обогаћивање и ширење културних добара прошлости, и прихватање највреднијих тековина других култура.

Однос између државе и образовања је веома сложен. У данашњем свету постоји више унукалних цивилизација. Глобализација образовања доприноси упознавању света, разумевању функција и смисла повезивања различитих земаља

и сагледавању места сваке од њих у информационом друштву. Посебан значај добијају проучавања и истраживања која се баве проблемима општих и посебних карактеристика образовних установа, квалитета образовног процеса, захтева и исхода различитих нивоа образовања.

Формирање јединственог светског тржишта и глобалне економије, баш као и стварање умреженог друштва и планетарне културе и политике, омогућава хомогенизацију облика људског и друштвеног живљења (Љ. Митровић, 2005). Критичари глобализације и хомогенизације указују на алијенацију, социјалну поларизацију, просторну сегрегацију, мекдонализацију културе и образовања, еколошко загађивање, уништавање традиционалних демократских институција, људских и радничких права, укидања државе благостања, што кумулативно чини будућност крајње неизвесном, а у великој мери и неодрживом.

Друштво које се брзо мења захтева нове моделе културе и образовања. У остваривању својих функција школа посредује између локалног и глобалног друштва јер: (1) обезбеђује повезаност традиције и реално функционишуће културе; (2) омогућује додир система вредности различитих култура и система вредности доминантне културе, потврђујући се као чувар равнотеже свих делова друштва и културе; и (3) остварује сусрет између вредности глобалне и вредности националне културе (М. Недељковић, 2010:38).

У функционисању савременог друштва све постаје део глобалног процеса. Глобализација друштва образовању пружа шансу да повезује локално и глобално, националног система са обухватнијим системима. Уколико не жели да изгуби посебност кроз различите процесе приближавања и интеграције у ширим оквирима, национални систем образовања треба да пронађе начин успостављања равнотеже између растућих захтева хомогенизације и очувања националне и културне самобитности.

3.

У данашњем свету све се више увиђа и све чешће указује да је улагање у даровите, талентоване и креативне најрентабилнија инвестиција. У образовном / школском систему увек постоје ученици са посебним образовним потребама. Једна таква група јесу даровити. Посебну пажњу

заслужују културно ускраћена даровита деца. „Термин културно ускраћена надарена деца је ужи од термина културно различита надрена деца” (И. Фербежер, 2002:11).

Подстицање даровитости се састоји у буђењу радозналости, активности, експресије и критичког мишљења. Оно означава како уметничку експресију, тако и активности иновирања, инвенције у различитим правцима (Б. Ђорђевић, 2005:25). Даровитост, као природна и друштвена могућност, у свом развоју често наилази на различите препреке. Даровити ученици теже да буду уочени. Исказивање повећане пажње и друштвене бриге о даровитима је највеће у срединама које теже лидерству у развоју науке, технологије и друштва. „Ако је сваки човек уникат и одређен различитим способностима, онда се стваран напредак може очекивати у чувању и заштити тих способности, у њиховом ангажовању развијањем индивидуалности” (Ф. Мајор, 1991:128).

Доминантне друштвене вредности одређују статус даровитих појединаца и њихове могућности да се развијају и да доприносе развоју друштва. Одговор на питање како даровити да се искористе као национална вредност добија се још у току њиховог школовања, укупном школском раду, а понајвише у настави и учењу. Даровити јесу национално добро на које друштво може да се ослони у свом развоју уколико им пружа неопходне услове за учење, професионално и друштвено самопотврђивање.

Даровитост је најшири појам који се одређује као својство личности, као понашање и као производ. Таланат представља даровитост испољену у одређеној области људске делатности. Креативност је значајан део даровитости. „Опште компоненте талента које су укључене у сваку врсту активности обухватају интелектуалне способности, креативне способности и потребу за самопотврђивањем” (С. Максић, 2006:58). Креативност се дефинише као генерисање идеја и давање оригиналних решења, а стварање новог представља историјску и развојну потребу друштва и поједин(а)ца. Стваралачко понашање се сматра резултатом сложене интеракције интелектуалних процеса, знања и интелектуалног стила, личности, мотивације и срединских услова.

Сазнање у улози друштвене средине у развоју даровитости темељи се на чињеници да друштво одређује област у којој се испољавају интелектуалне способности и мотивише појединце за друштвено вредне циљеве.

„Еминенција је социјална категорија која показује шта је то што се уважава, цени, поштује у једном друштву у датом времену” (С. Максић, 2006:94).

Стратегија подршке развоју и могућности коришћења даровитости, талената и креативности одређују се развојним документима. Регулатива која заступа и штити потребе и интересе даровитих појединаца потврђује њихов друштвени значај за одређену средину. Међу међународним организацијама, које подржавају даровитост својим значајем и улогом, издвајају се *Европски савет*, *Европска комисија* и *Светска банка*. Увид у школску регулативу, документа и препоруке релевантних институција за даровите указује на перспективу њиховог развоја у средини у којој живе. Друштвени интерес за даровите појединце и њихова креативна дела покреће образовну подршку у школи. Ова подршка се уграђује у стратегију развоја одређеног друштва. Организована подршка даровитих у школи остварује се *издвајањем*, *убрзавањем* и *обогаћивањем*.

Почетком организоване бриге за даровите на међународном плану сматра се оснивање Светског савета за даровиту и талентовану децу (1977). Осамдесетих година XX века почеле су са радом две европске организације које су заинтересоване за даровиту децу и њихов развој: *Европски савет за високе способности* (основан 1987. у Холандији) и *Евроталенат* (основан 1988. у Француској). Године 1996. Савет Европе је донео *Уредбу о препорукама о третману даровитих појединаца и потреби да се они подрже током школовања*. Најзад, Европска комисија (2005) је усвојила документ: *Образовање у Европи: различити системи заједнички циљеви за 2010*. У њему су дефинисани заједнички стратешки циљеви образовања у земљама ЕУ у првој деценији трећег миленијума. Циљеви су груписани у три целине: (1) побољшање квалитета ефикасности образовних система у контексту нових захтева друштва које учи и измењених модела наставе и учења; (2) доступност система образовања свима у оквиру водећег принципа доживотног учења; и (3) отварање европског система образовања према другим светским регионима у контексту основне потребе да се подстакне релевантност образовања за рад и друштвени живот, и да се одговори изазовима који произилазе из глобализације.

Однос породице, школе и друштва према даровитим ученицима поуздан је показатељ њихове зрелости и њиховог

(под)сећања на будућност (Ф. Мајор, 1996). Јер, „живимо у времену када се бављење даровитом децом, њихово препознавање и образовање, сматрају не само потребом сваког друштва које хоће да напредује, већ и императив његовог опстанка” (С. Максић, 1993:5).

Даровитост је сложена појава о којој постоје различита мишљења. Она се одређује као „општи назив за карактеристике које појединцима омогућавају да током дужег времена постижу надпросечне резултате у својим активностима” (ПЈ, 1996:95). Састоји се од три основне групе људских својстава: надпросечних општих способности, високог нивоа извршавања задатака и високог степена креативности. У оптицају су различите теоријске концепције које претендују на опис и објашњење природе и суштине даровитости. У подршци даровитим ученицима од највеће важности је поштовање принципа благовремености и практиковање адекватних облика рада са њима. Први захтев се односи на питање: када помоћ даровитима треба пружити, а други: у ком облику и на који начин она ваља да буде пружана?

Даровити се од других разликују по количини интелигенције, општим и специјалним способностима, стилевима учења, темпу и начину рада, потреби за учењем, личним карактеристикама и способностима (П. Мандић, 1995:219). Даровит ученик развија велики број идеја и нуди решења за постављене проблеме; континуирано поставља питања у вези са различитим појавама; бави се побољшавањем, прилагођавањем начела, објеката и система; у решавању проблема прихвата ризик; не боји се да буде другачији од осталих; не прихвата ауторитете без критичке провере. Најспособнијима и најсавеснијима никада и нигде није било лако јер су често имали муке и са собом и са другима (В. Станојевић, 1972).

Једна древна мисао, која потиче из Африке, каже да у подизању једног детета учествује цело село. У условима глобализације то село постаје цео свет. Базичне потребе даровитих задовољавају се онда када имају могућности да истражују, решавају проблеме и стварају (П. Мандић и Н. Гајановић, 1991:2000). Изгледа да су „образовне и васпитне потребе даровитих ученика више специфичне у погледу начина њиховог задовољавања него у квалитету” (С. Максић, 1994:295). Уосталом „свака личност тежи да развије све своје

снаге, испољи све своје особине, да се развије у свој величини и покаже у целости” (И. Андрић, 1998:82). Развој у савременим условима у све већој мери је детерминисан људским потенцијалима, „тим развојним ресурсом без ограничења”.

У *друштву знања* поставља се питање: како квалитетно и ефикасно развијати компетенције младих, особито најдаровитијих и најкреативнијих међу њима, за живот и самопотврђивање у њему. Доминантне компетенције у том друштву су: *иницијативност, креативност, индивидуалност и иновативност.*

Многи су изазови, могућности, али и ризици, за развој даровитости у контексту глобализације. Међу њима издвајају се: (1) импресивни развој глобалних комуникација, развој инфраструктуре, увећан и убрзан проток података; (2) увећана мобилност људи, роба и идеја; (3) растућа улога образовања, истраживања и иновација; (4) глобализација и хомогенизација културе; (5) интернационализација - све чвршћа међусобна повезаност људи и институција у свету; (6) убрзање времена и скраћење простора у планетарним оквирима; (7) организација рада која захтева специјализовање послова; (8) све већа потреба за развијањем и подршком критичког мишљења; (9) развој флексибилности и толеранције на неизвесност као препознатљивог обележја савременог начина живота.

Глобализацијске визије су садржане у концептима друштва знања и економије засноване на учењу. Пут ка њима отвара филозофија целоживотног развоја и учења као концептуална основа образовних политика које промовишу јединство формалног, неформалног и информалног образовања. Учење читавог живота јесте вољно напредовање појединца током његовог живота, при чему се иницијално знање стално преиспитује и надограђује да би било функционално у друштву у променама. Носећи потенцијал за остваривање глобализацијских визија је компетентност која води ка изврсној на послу. Корени те изврсној јесу у компетенцији, амбицији, упорности, интересовању, а понајвише у даровитости, таленту и креативности.

За ширење и афирмацију глобализације неопходна су знања и вештине из области информационих и комуникационих технологија, природних и биомедицинских наука. Информационо доба је наша реалност. У њему посебну улогу и значај имају седам главних информационих вештина и то: (1) способност да се упозна потреба за информацијама; (2)

способност да се пронађу начини на које се може превазилазити информациони јаз, (3) способност да се одаберу стратегије за лоцирање информација; (4) способност да се информације лоцирају и да им се приступи; (5) способност да се информације добијене из различитих извора пореде и процењују; (6) способност да се информација организује, примени и пренесе другијма и (7) способност да се врши синтеза и даље гради на темељу постојећих информација, чиме се доприноси стварању нових знања (П. Брофи, 2005:235-236).

Данас је могућ тренутни свеобухватни приступ светским информацијама („универзуму информација”) од куће, радног места, чак и у покрету, што доводи у питање досадашње структуре организовања приступа информацијама.

Положај, улога и значај даровитих у глобализованом друштву условљен је растућим значајем компетентности. Понуда креативних решења постаје све важнији фактор конкурентности и зараде. Укључивање даровитих у развојне планове и претварање њихових иновација у профитабилне пројекте представља руководеће начело пословне филозофије. На тај начин друштво показује даровитим и креативним појединцима да су вредни и да имају прилику да се изборе за повољан материјални и друштвени положај и утицај. Захтева се да знање буде применљиво и да одговара потребама развоја тржишта. Међутим, у таквој концепцији образовања нема места за пун развој личности даровитих и креативних (Ј. Ђорђевић, 2010). Јер, развој не подразумева пасивно стицање знања, већ активно учешће у његовом усвајању, преради и примени. Даровите ваља усмеравати не само да се прилагођавају променама већ да се припремају за њих, да буду у стању да критички анализирају, развијају и остварују нове идеје.

Глобализација актуелизира потребу познавања страних језика. Та потреба је присутна у свим областима живота и код свих генерација, понајвише код младих даровитих. Они, у циљу развоја својих дарова, успостављају везе са себи сличнима и комуницирају са изворима знања на страним језицима широм света. Из тога следи закључак да се у друштву знања без познавања страних језика не могу развијати даровитост, таленат и креативност. Учењем страних језика упознају се култура, традиција и систем вредности других народа и цивилизација.

Компетенција је комбинација знања и вештина. За њено развијање потребан је заједнички рад ученика и наставника, усмеравање васпитно-образовног рада према развоју креативног знања, креативног деловања и креативног остварења. Истраживање и подстицање дарovitости у условима глобализације захтева холистички приступ, флексибилни дискурс, критичко преиспитивање и системску бригу друштва о даровитима, талентованима и креативнима.

Потенцира се потреба развијања глобалног учења и глобалне свести као значајних феномена глобализације и значај укључивања у ове феномене. Неопходно редифинисање појма писмености, јер она (писменост) у друштву знања подразумева више од способности читања, писања и рачунања. Према OECD-у, данас су неопходне: *прозна писменост*, *документациона писменост* и *квантитативна писменост* (П. Брофи, 2005:233).

Информациона писменост и информационо понашање се налазе у средишту пажње у информационом добу. На овој писмености почива способност учествовања у многим активностима, нарочито у целоживотном учењу. Као неопходан модератор глобалне свести потврђује се критичко мишљење које треба развијати и примењивати у процесу наставе и учења (С. Јукић, 2001:274-275).

Окружења за учење се непрестано развијају тако да интегришу све видове подршке учењу. Подршка учењу, особито даровитих, данас је претежно онлајн интеграција мултимедијалних средстава у процесу учења. Критичко мишљење и глобална свест утичу на сензибилитет младих за вредности других цивилизација и култура, што је од велике важности за успешно укључивање у интеракције у глобалном учењу. Ко критички размишља отворен је за ново и различито, карактерише га метакогнитивност, критичка анализа и оријентација ка мењању стварности која га окружује.

Брзим развојем знања и савремених информационих и комуникационих технологија умрежено учење добија на значају. Ова синтагма „означава све методе подучавања које се ослањају на информационе и комуникационе технологије” (П. Брофи, 2005:229). Ефикасност умреженог учења још није научно доказана, али је извесно да има и предности и недостатке које треба брижљиво истраживати. Они који уче и професионални истраживачи су све више у прилици да се повезују са појединцима и научним институцијама, да се

укључују у стране истраживачке тимове, да објављују у страним стручним и научним гласилима. То мотивише за континуирано проучавање и истраживање, професионалну промоцију, коришћење предности социјалног капитала (СР, 2007:530-531).

Последњих година, захваљујући Болоњској декларацији (1999), проширене су могућности студирања и научног усавршавања у развијеним универзитетским срединама на Западу. Томе велики допринос дају актуелне развојне промене (реформе и иновације) на универзитетима као центрима стварања и ширења знања. Модерно друштво захтева добро обучену, прилагодљиву радну снагу са функционалном писменошћу и функционалним знањем.

Глобализација проширује и убрзава кретање радне снаге из неразвијених у развијене делове света. Велика, и све већа, потреба за даровитим, талентованим и креативним кадровима доводи до *одлива мозгова* из неразвијених и мање развијених земаља у најразвијеније делове данашњег света. Реч је о одливању *интелектуалног капитала*.

Одлив мозгова је појава која има све препознатљиве карактеристике глобалног проблема. Одлазак најдаровитијих кадрова из неразвијених земаља непосредно и посредно се рефлектује у свим областима живота, а има и веома тешке генетске последице чије је дејство негативно и трајно. У суочавању са овом појавом, уместо парцијалних мера и мера на кратак рок, потребан је свеобухватан приступ проблему, будући да његово предупредивање и решавање подразумева усклађене мере и намере у готово свим областима друштвеног и привредног живота, а понајвише у образовању и у науци.

У питању је *интелектуална елита*, најквалитетнији део радне снаге чије је формирање компликовано и дуготрајно, а веома зависно од личног талента; чија је покретљивост велика и подстицана посебним мотивима, док су комплементарни ресурси специфични и често индивидуално одређени. Миграције овог дела радне снаге не морају бити у вези са радним миграцијама уопште. Показује се да је људски ресурс оскудан фактор и да његова дефицитарност успорава развој науке и технологије, а преко њих и друштва у целини.

За даровите, талентоване и креативне позорница за афирмацију јесте цео свет. Своје потенцијале они могу да развијају и да потврђују и у средини у којој живе уколико за то имају неопходне материјалне, техничко-технолошке и

културне услове. У модерном постиндустријском друштву, које ствара снажне инфраструктурне системе, посебно у области информатике, могућност развоја даровитих и у мање развијеним срединама постаје много већа.

Преврат у информационим и комуникационим технологијама смањује склоност и потребу младих даровитих за трајни одлазак на рад у иностранство. „На темељу максималне доступности информација, различитих података и професионалних веза, покренуо је процес потирања (пре)великих разлика знанствених центара и периферије, тако да је данас онај дио знанственичког *одљева* који би потенцијално могао бити усмјерен према иноземним знанственим искуствима, на одређени начин дестимулиран” (Б. Голуб, 2005:223).

Талентовани појединци у било којој области показују много већу мобилност од мање талентованих, будући да траже средине у којима могу да развију свој таленат. Средину која је у стању да привуче даровите, талентоване и креативне одређују бројне законитости, дајући поједином центру предност над другим центрима, стварајући од њих гравитациона језгра која су у стању да привуку даровите. Законитости које одређују локацију таквих језгара односе се на: (1) економске и тржишне законитости; (2) законитости мотивације; (3) отвореност средине да прихвати све заинтересоване; (4) законитости које су везане за деловање система; (5) законитости функционисања глобалних инфраструктурних система; и (6) деловање укупног окружења у оквиру којег делују даровити појединци на њихов живот, учење и развој.

Доминантне снаге друштва у појединим срединама, посредством развојне политике, могу битно да делују на прилив и одлив даровитих, талентованих и креативних, односно на њихов развој. Даровит увек жели да дође у место у којем може да развије своје потенцијале. Због тога постоје различите миграције даровитих: (1) миграције на националном плану; (2) миграције на међународном нивоу, везане за одговарајуће цивилизације, језике, доминантне услове за поједине делатности и сл.; и (3) глобалне миграције код којих се одлази у најразвијеније центре, без обзира где се они налазе.

Наука, техника и технологија, култура, образовање и низ других области рада и стваралаштва су у нашој савремености у све већој мери глобални феномени. Њихов

развој ставља у први план појединца - човека са његовим талентом, његовим умом и његовом амбицијом. Свако друштво у таквим околностима треба да се оријентише, са посебном пажњом и уважавањем, према даровитим, талентованим и креативним појединцима. Даровитост се развија онда када се ставља у услове светске конкуренције. Само у таквим условима развијају се специјализовани центри који су носиоци развоја у појединим областима.

Проблеми миграције даровитих су вишеслојни. Они се преламају у више различитих сфера - од духовно-стваралачке, економско-развојне, преко технолошке и људско-хуманистичке, до културно-цивилизацијске. Ово је утолико значајније јер је на делу процес свеколике глобализације савременог света на пољу економије, науке, технологије, културе, образовања и укупног људског стваралаштва. Покретачке снаге развоја данас су нова знања - наука, нове технологије, високи степен културе и пови етички принципи.

Савремени свет је све више међузависан не само у области економије, него и у домену врхунског стваралаштва, науке, културе, технологије и информисања. Међузависност свих развојних ресурса пропорционална је степену развијености у појединим земљама и деловима света. У најразвијенијим земљама она кулминира омогућавајући спајање и концентрацију капитала, науке, технологије и људског стваралаштва.

Одлив мозгова у савременим условима је шири глобални процес. Када је реч о развијеним земљама и деловима света тај процес је двосмеран, релативно равномеран, узајаман и претежно користан. У случају једносмерне миграције из неразвијених у развијене земље, тај процес доводи до осиромашења, продубљивања јаза између развијених и неразвијених земаља. Основни узроци *одлива мозгова* првенствено се налазе у економским разлозима и у потрази за бољим условима за развој и потврђивање даровитости, талента и креативности.

* * *

Још код древних народа је знано и уважавано то да у подизању сваког детета, на много начина, учествује цело село. У нашој савремености цео свет постаје глобално село, што мора да се одрази на подизање сваког ововременог детета. Из

садржаја овог рада произилази да је глобализација процес настајања јединственог економског, политичког и културног простора у планетарним размерама, а хомогенизација културе и образовања њихово уједначавање, али и маргинализовање, па и потирање локалних и националних вредности и наметање културног и образовног обрасца најразвијенијих капиталистичких земаља Запада. Те чињенице намећу потребу (ре)дефинисање циља, система, процеса и исхода образовања, као све значајније делатност за људски и друштвени развој, свих па и даровитих, као највреднијих ученика сваке генерације који имају посебне образовне потребе. На тај начин стварају се услови за формирање будуће елите знања и стваралаштва која ће бити оспособљена и мотивисана да се, под равноправним условима, стваралачки укључује у светске токове развоја и напретка, али и да успоставља уравнотежени однос између локалног, националног и универзалног у свим областима битисања и потврђивања човека и народа. Указано је, исто тако, на суштину, узроке, димензије, појавне облике и последице, на краћи и на дужи рок, *одлива мозгова* из неразвијених и мање развијених земаља у најразвијеније капиталистичке земље данашњег света.

Цитирана литература:

- Андрић, И. (1998): *Знакови поред пута*. Сремски Карловци: Koiros.
- Бернет, П. и Џ. Кавана (2003): Хомогенизација глобалне културе, у Џ. Мандер и Е. Голдсмит (приредили), *Глобализација: аргументи против*. Београд: СЛЮ.
- Брофи, П. (2005): *Библиотека у двадесет првом веку*. Београд: СЛЮ.
- Делор, Ж. (1996): *Образовање скривена ризница: Извештај Међународне комисије о образовању за XXI век (UNESCO)*. Београд: Министарство просвете.
- Ђорђевић, Б. (1995): *Даровити и (не)успех*. Београд: Заједница учитељских факултета Србије.
- Ђорђевић, Ј. (2010): Процес глобализације и креативност, *Педагошка стварност 7-8*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине.
- Елијас, Н. (2001): *Процес цивилизације*. С. Карловци - Н. Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

- Ериксен, Т .Х. (2003): *Тиранаја тренутка: брзо и споро време у информационом друштву*. Београд: Књижевни круг.
- Фербежер, И. (2002): *Даровитост: изабрани радови презентовани у свету*. Вршац: Виша школа за образовање васпитача.
- Голуб, Б. (2005): Напуштање знанственог позива и/или знанствене каријере у Хрватској, у: К. Прпић, уредница, *Елита знања у земљи (не)знања*. Загреб: Институт за друштвена истраживања у Загребу.
- Јукић, С. (2001): *Настава у којој ученик мисли*. Вршац: Виша школа за образовање васпитача.
- Лечнер, Ф. и Џ. Боли (2006): *Култура света*. Београд: СЛЮ.
- Мајор, Ф. (1991): *Сутра је увек касно*. Београд: Југословенска ревија.
- Мајор, Ф. (1996): *Сећање на будућност*. Београд: Завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу Србије и Завод за уџбенике и наставна средства.
- Максић, С. (1993): *Како препознати даровитог ученика*. Београд: ИПИ.
- Максић, С. (1994): Тешкоће у васпитно-образовном раду са даровитим ученицима. Београд: *Зборник 26*, ИПИ.
- Максић, С. (2006): *Подстицање креативности у школи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Мандић, П. (1995): *Индивидуална комплексност и обрзовање*. Београд: Научна књига и Учитељски факултет у Београду.
- Мандић, П. и Н. Гајановић (1991): *Психологија у служби учења и наставе*. Лукавац: Графокомерц Туњић.
- Марковић, Ж. Д. (2004): *Цивилизацијске промене и образовање*. Лепосавић: Учитељски факултет у Призрену.
- Мимџа, А. и М. Богдановић - приредили (2007): *Социолошки речник*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Митровић, Љ. (2005): *Култура мира на Балкану*. Ниш: Центар за балканске студије.
- Митровић, Љ. (2007): Глобализација, образовање и развој, Београд: *Годишњак 2*, Српска академија образовања.
- Морен, Е. (2002): *Одгој за будућност: седам темељних спознаја нужних за будућност*. Загреб: EDUCA.
- Недељковић, М. (2010): *Друштво у променама и образовање*. Београд: ЕДУКА и Српска академија образовања.
- Печујлић, М. (2002): *Глобализација: два лика света*. Београд: Гутенбергова галаксија.
- Стиглиц, Е. Џ. (2002): *Противречности глобализације*. Београд: СБМ.
- Станојевић, В. (1972): *Трагедија генија*. Београд-Загреб: Медицинска књига.

- Валерштајн, И. (2005): *После либерализма*. Београд: Службени гласник.
- Вулетић, В. (2006): *Глобализација: актуелне дебате*. Зрењанин: Градска народна библиотека.

Prof. Dr Milan Nedeljkovic
Serbian Academy of Education
Belgrade

**Education of Talented Students in Conditions of Globalization
and Homogenization of Culture and Education**

Abstract: In this study, homogenization is described as initial common process of economical, political and cultural area in global exchange, and cultural homogenization as equalization but also, by enforcing cultural form of industrial developed countries is distancing national and local values of under developed countries. Globalization and homogenization of culture as well as education, are changing needs, social and educational conditions and encouraging talented and creative students, members of future elite of knowledge and creativity, will be able, under equal conditions, to include in global streams of knowledge, and to achieve balance between local, national and global in all segments of existence and human and national emancipation.

Key words: globalization, homogenization, culture, education, affirmation of talents